

سال‌نمای امنیت ملی
جمهوری اسلامی ایران
تحولات راهبردی ۱۳۹۳
چشم‌انداز ۱۳۹۴

زیر نظر شورای نویسندگان

سطح داخلی

پیش در آمد

مقدمه

در این بخش به برآورد ابعاد و موضوعات مرتبط با امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۳ و چشم انداز آن در سال ۱۳۹۴ در سطح داخلی می پردازیم.

این گونه ساختار بندی مباحث و موضوعات امنیت ملی کشور بدین معناست که می توان امنیت ملی را به دو سطح داخلی و خارجی در نسبت با مرزهای ملی و قراردادی کشور تقسیم کرد. چنانکه می دانیم، این سطح از تقسیم بندی موضوعات، صرفاً شأن معرفت شناختی و تحلیلی دارد. دلیل این امر آن است که تقسیم بندی امنیت ملی کشورها به دو سطح داخلی و خارجی، در دوره جهانی شدن امنیت و تهدید، اعتبار خود را تا حد زیادی از دست داده است، زیرا این روند سبب شده مرزهای داخل و خارج روشنی و تصلب گذشته خود را از دست بدهند، به گونه ای که تحلیل مجزای پدیده های امنیتی داخلی و خارجی از یکدیگر، تا حدود زیادی ناممکن شود.

براین اساس، در این بخش نیز نویسندگان تلاش نموده اند موضوعات مرتبط با حوزه امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران را در نسبت و روابط متقابل با روندها و مسائل خارجی کشور تحلیل و تبیین نمایند و به طور مشخص، جملگی برآنند که سرنوشت مذاکرات هسته ای در سال آینده، تأثیر بسزا و تعیین کننده ای بر ضریب امنیت داخلی کشور در حوزه های مختلف خواهد داشت؛ همچنانکه افزایش ضریب انسجام داخلی کشور، به ویژه در ابعاد سیاسی و اجتماعی، تأثیر مهمی بر روند و فرجام مذاکرات هسته ای خواهد داشت. براین اساس، امنیت داخلی را می توان جنبه داخلی مفهوم امنیت ملی یا سطح فروملی آن دانست. در این صورت، چنانچه از

دریچه مکتب کپنهاگ و دستور کار موسع آنها در حوزه مطالعات امنیتی به این مفهوم پردازیم، حوزه داخلی امنیت نیز همچون امنیت ملی شامل ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، زیست‌محیطی و مانند آنها می‌شود. علاوه بر این، در مجموعه سال‌نمای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، از شماره نخست تا کنون، بعد نظامی - دفاعی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران یا امنیت نظامی - دفاعی آن در ذیل بخش داخلی امنیت ملی و در انتهای آن آورده شده است. دلیل این امر آن است که گرچه امنیت نظامی - دفاعی در برابر تهدیدات خارجی شکل می‌گیرد، اما مبنای شکل‌گیری و قوام آن، توان‌مندی‌ها و مدیریت داخلی در این عرصه است و عمدتاً سرشتی توان‌محور دارد نه تهدیدمحور.

علاوه بر این ابعاد، در سطح داخلی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در مجموعه سال‌نما، از شماره نخست تا کنون، به برآورد امنیت انسانی در جامعه ایرانی نیز پرداخته‌ایم. این در حالی است که در بسیاری از متون و مطالعات امنیتی، مفهوم امنیت انسانی عمدتاً در چارچوب مطالعات امنیت بین‌الملل طرح می‌شود. دلیل این امر آن است که در رویکرد جدید و نوین به مفهوم امنیت و در حوزه داخلی امنیت ملی، امنیت مردم و حکومت از یکدیگر تفکیک‌ناپذیر است (بر خلاف نگاه سنتی به مفهوم امنیت). از این رو، امنیت این دو نه در مقابل یکدیگر، بلکه در تعامل با یکدیگر تعریف و تأمین می‌شود. اینجاست که رویکرد انسانی به مفهوم امنیت یا مفهوم امنیت انسانی، به مثابه یکی از حوزه‌های امنیت داخلی، طرح و موضوع برآورد سالانه قرار می‌گیرد؛ چرا که اگر مرجع امنیت ملی دولت باشد، مرجع امنیت انسانی، مردم می‌باشند. در عین حال، رویکردی که در مطالعات امنیتی، امنیت ملی و امنیت انسانی را در کنار یکدیگر و در رابطه‌ای متقابل و متعامل با هم طرح می‌کند، رویکردی است که با عنوان «امنیت پایدار» شناخته می‌شود. به بیان دیگر، مفروض شاکله و ساختاری که بر پایه آن موضوعات سطح داخلی سال‌نمای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، انتخاب، دسته‌بندی و چینش شده‌اند، ایده امنیت پایدار است. از همین روست که امنیت زیست‌محیطی به عنوان مفهوم محوری و کانونی ایده امنیت پایدار و نقطه عزیمت آن، به عنوان یکی از ابعاد امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران در این سال‌نما، مبنای برآورد و تبیین قرار گرفته است. بر این اساس، پایداری امنیت در گرو تأمین امنیت زیست‌محیطی است و تأمین این بعد از امنیت منوط به تغییر نگرش به مفهوم طبیعت و محیط زیست است، به این معنا که جامعه انسانی و انسان را بخشی از محیط زیست بدانیم و ببینیم نه مسلط بر آن. علاوه بر آن، مفهوم امنیت پایدار اقتضا می‌کند همه ابعاد و موضوعات امنیت به گونه‌ای متناسب، هم‌سنگ و مرتبط با یکدیگر ارزش‌گذاری شده و موضوع سرمایه‌گذاری امنیتی قرار گیرند. به بیان دیگر، گرچه ممکن است برخی موضوعات و حوزه‌ها

سرنوشت مذاکرات
هسته‌ای در سال
آینده، تأثیر بسزا و
تعیین‌کننده‌ای بر
ضریب امنیت داخلی
کشور در حوزه‌های
مختلف خواهد داشت؛
همچنانکه افزایش ضریب
انجام داخلی کشور، به
ویژه در ابعاد سیاسی و
اجتماعی، تأثیر مهمی بر
روند و فرجام مذاکرات
هسته‌ای خواهد داشت

مثل تروریسم یا تهدید نظامی و یا حتی اقتصادی، صبغه امنیتی بیشتری داشته و در نسبت با دیگران، فوری‌تر باشند، اما پرداخت به آنها نباید موجب غفلت از دیگر موضوعات و ابعاد شود، زیرا در این صورت، وضعیت امنیتی سیمایی کاریکاتوریزه می‌یابد که خود مبین سطح جدیدی از ناامنی است و می‌تواند سبب فروپاشی امنیتی کشور شود. از این رو، گرچه در چینش موضوعات، مقولات سخت‌افزاری‌تر در اولویت قرار گرفته‌اند، اما این به منزله اهمیت کمتر دیگر موضوعات و مقولات نرم‌افزاری‌تر همچون مسائل اجتماعی- فرهنگی، جمعیتی، امنیت مجازی و مانند آنها نیست؛ کما اینکه حجم موضوعات نرم‌افزاری‌تر در بخش داخلی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در سال‌نما، بیشتر از دیگر موضوعات و حوزه‌هاست. در نهایت، در انتخاب موضوعات و چینش آنها در این مجموعه، به تمایز میان گفتمان‌های سلبی و ایجابی امنیت نیز توجه شده است. در گفتمان ایجابی امنیت که معیار آن تأمین رضایت عمومی جامعه است، حوزه داخلی امنیت ملی یا امنیت داخلی، ثقل اصلی مفهوم امنیت را تشکیل می‌دهد؛ به این معنا که در صورت گسترش رضایت عمومی جامعه در حوزه‌های مختلف و ارتقاء آن و یا در واقع، انباشت سرمایه اجتماعی نظام سیاسی، تهدیدات خارجی یا مجال بروز نمی‌یابند و یا در صورت وقوع، نخواهند توانست تداوم جامعه و دولت را با خطر جدی مواجه کنند. این بدان معناست که در چارچوب گفتمان ایجابی، تأمین امنیت ملی، در توان‌مندسازی جامعه و ارتقاء ضریب انسجام اجتماعی و رضایت عمومی یا مشروعیت نظام سیاسی قرار دارد. در مقابل، در چارچوب گفتمان سلبی یا تهدیدمحور، مفهوم امنیت بر پایه امنیت خارجی یا حوزه خارجی امنیت ملی درک و فهم می‌شود؛ به این معنا که اگر تهدیدات خارجی امنیت ملی کشورها، رفع یا تبدیل به فرصت شوند، آسیب‌پذیری‌های داخلی نخواهند توانست در قامت تهدیدی علیه موجودیت دولت- ملت‌ها ظاهر شوند. مطابق این چارچوب، جمهوری اسلامی ایران ناگزیر خواهد بود مرکز ثقل مفهوم امنیت ملی خود را در درون جستجو کرده و توان‌مندی و رضایت‌مندی داخلی را که از یک سو اخلاق پایه و اعتقاد پایه است و از دیگر سو، تخصص پایه و مهارت پایه، مبنای تولید امنیت ملی قرار دهد. دلیل این امر آن است که جمهوری اسلامی ایران، چنانچه در مقدمه سال‌نما بر آن تأکید شد، تنها کشوری است که امنیتش را به واسطه استقلال از نظام بین‌الملل و ناوابستگی به قدرت‌های بزرگ، به تنهایی تولید می‌کند و فاقد رانت استراتژیک در این حوزه است. از همین روست که موضوعاتی چون سرمایه اجتماعی، امنیت اخلاقی، امنیت فرهنگی و انسجام سیاسی- اجتماعی در افزایش یا کاهش ضریب امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بسیار تعیین‌کننده و سرنوشت‌ساز هستند و تا حد ممکن در این سال‌نما، پوشش یافته و برآورد شده‌اند و باز به همین دلیل است که دشمنان جمهوری اسلامی تلاش می‌کنند نقاط قوت و مزیت‌های راهبردی داخلی

سرمایه اجتماعی، امنیت اخلاقی، امنیت فرهنگی و انسجام سیاسی- اجتماعی در افزایش یا کاهش ضریب امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بسیار تعیین‌کننده و سرنوشت‌ساز هستند

جمهوری اسلامی را به نقاط ضعف و آسیب‌پذیری آن تبدیل نمایند تا از این طریق بتوانند به فروپاشی نظم سیاسی - اجتماعی کشور کمک کرده و امنیت ملی جمهوری اسلامی را خدشه‌دار کنند. برای مثال، چون برگزاری انتخابات به عنوان سازوکار اصلی دست به دست شدن قدرت در نظام جمهوری اسلامی است، این مقوله ساختاری از جمله مزیت‌های راهبردی کشور به حساب می‌آید که در صورت عجین‌شدن آن با وفاداری و احساس تعلق ملی ضریب امنیت ملی کشور را افزایش خواهد داد. در مقابل، دشمنان و رقبای جمهوری اسلامی و همچنین، اپوزیسیون نظام، همواره تلاش کرده تا این حوزه را به آسیب‌پذیری ساختاری جمهوری اسلامی تبدیل کند و برخی ناآگاهان داخلی نیز در همین چارچوب بازیگری و کنش‌گری کرده‌اند. از همین روست که نرخ بالای مشارکت سیاسی در انتخابات به ویژه در مناطق قومی - مذهبی (همانند انتخابات ریاست جمهوری یازدهم در سال ۱۳۹۲) را می‌بایست فرصت امنیتی مهمی برای جمهوری اسلامی به ویژه در شرایط کنونی منطقه که شاهد تعمیق شکاف‌های قومی - مذهبی و برآمدن تروریسم تکفیری از آن هستیم، به شمار آورد؛ همچنانکه در مقابل، بروز ناآرامی‌های انتخاباتی در مناطق قومی - مذهبی در هر دوره از انتخابات می‌تواند نشانگر نوعی هم‌افزایی و هم‌پوشانی دو گونه مهم از آسیب‌پذیری‌های ساختاری در سطح ملی باشد و از این رو، امنیت ملی کشور را تهدید نماید. بر این اساس، برگزاری انتخابات دهمین دوره مجلس شورای اسلامی و همچنین، پنجمین دوره مجلس خبرگان رهبری در هفتم اسفندماه سال ۱۳۹۴، می‌تواند به فرصت بزرگ امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران تبدیل شود، اگرچه کشمکش‌های سیاسی - جناحی در فرایند برگزاری انتخابات می‌تواند کارکردهای امنیتی آن را از میان برده و آن را به بستری برای تولید ناامنی داخلی تبدیل کند. بر این اساس، می‌بایست در این خصوص در سال آینده هوشیار بود و با مدیریت هوشمند، آسیب‌پذیری‌ها را در این حوزه به حداقل رسانده و فرصت‌های امنیتی آنها را بالفعل نمود.